

Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZAVISNOG ODVJETNIKA
MACIEJA SZPUNARA
od 3. rujna 2020.¹

Predmet C-485/19

LH
protiv
PROFI CREDIT Slovakia, s.r.o.

(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio Krajský súd v Prešove (Okružni sud u Prešovu, Slovačka))

„Zahtjev za prethodnu odluku – Direktiva 93/13/EEZ – Direktiva 2008/48/EZ – Zaštita potrošača – Ugovori o potrošačkim kreditima – Stjecanje bez osnove zajmodavca zbog plaćanja na temelju nezakonite odredbe – Obveza dokazivanja da je neopravdano stjecanje zajmodavca namjerno – Teret dokazivanja koji je na potrošaču – Zahtjevi u pogledu informacija koje treba navesti u ugovoru – Ukidanje određenih zahtjeva na temelju sudske prakse Suda – Obveza nacionalnog suda da tumači raniju verziju nacionalnog zakonodavstva u skladu sa sudskom praksom Suda”

I. Uvod

1. Sudu je nedavno upućeno nekoliko zahtjeva za prethodnu odluku o vremenskom ograničenju zaštite koja se potrošačima jamči pravom Unije². Nakon što je razjasnio određene aspekte u pogledu utvrđenja povrede pravâ potrošača i posljedica koje iz toga proizlaze, od Suda se sada traži da odluči o pitanjima u pogledu podnošenja pravnih lijekova čiji je cilj otkloniti posljedice povrede tih prava.

2. Ovaj zahtjev za prethodnu odluku dio je te sudske prakse. Naime, u četiri od šest prethodnih pitanja, sud koji je uputio zahtjev traži od Suda da pruži pojašnjenja koja će mu omogućiti da odluči o usklađenosti s pravom Unije sustava zastare koji se na temelju slovačkog prava primjenjuje na tužbe potrošača.

3. U skladu sa zahtjevom Suda, u ovom će se mišljenju analizirati samo prva dva prethodna pitanja. Tim pitanjima sud koji je uputio zahtjev pita o usklađenosti s pravom Unije nacionalnih odredbi kojima se predviđa, kao prvo, rok zastare od tri godine, koji počinje od trenutka stjecanja bez osnove i, kao drugo, rok zastare od deset godina, koji se međutim primjenjuje samo ako potrošač dokaže da je stjecanje bez osnove bilo namjerno.

¹ Izvorni jezik: francuski

² Vidjeti moje mišljenje u spojenim predmetima Raiffeisen Bank i BRD Groupe Société Générale (C-698/18 i C-699/18, EU:C:2020:181). Vidjeti također presudu od 16. srpnja 2020., CaixaBank i Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 i C-259/19, EU:C:2020:578).

II. Pravni okvir

A. Pravo Unije

1. Direktiva 93/13/EEZ

4. U skladu s člankom 6. stavkom 1. Direktive 93/13/EEZ³:

„Države članice utvrđuju da u ugovoru koji je prodavatelj robe ili pružatelj usluge sklopio s potrošačem prema nacionalnom pravu nepoštene odredbe nisu obvezujuće za potrošača, a da ugovor u tim uvjetima i dalje obvezuje stranke ako je u stanju nastaviti važiti i bez tih nepoštenih odredaba.”

2. Direktiva 2008/48/EZ

5. Svrha Direktive 2008/48/EZ⁴, u skladu s njezinim člankom 1., jest usklađivanje određenih aspekata zakona i drugih propisa država članica o ugovorima koji obuhvaćaju potrošačke kredite.

6. Člankom 3. točkom (i) Direktive 2008/48 definira se pojam „efektivna kamatna stopa” (EKS) kao „ukupn[i] troškov[i] kredita za potrošača, izražen[i] kao godišnji postotak ukupnog iznosa kredita, uključujući, prema potrebi, i troškove iz članka 19. stavka 2.”.

7. U stavku 2. članka 10. Direktive 2008/48, naslovljenog „Informacije koje treba uključiti u ugovore o kreditu”, određuje se:

„Ugovor o kreditu jasno i sažeto definira:

[...]

- (g) [EKS] i ukupan iznos koji je potrošač dužan platiti izračunan u trenutku sklapanja ugovora o kreditu; treba spomenuti sve pretpostavke primijenjene u izračunu te stope;
- (h) iznos, broj i učestalost uplata koje je potrošač dužan izvršiti te, kada je to primjereno, redosljed kojim će se te uplate koristiti za plaćanje preostalih anuiteta koji se naplaćuju po različitim stopama zaduživanja u svrhu povrata;
- (i) kada je uključena amortizacija glavnice ugovora o kreditu s fiksnim trajanjem, pravo potrošača da dobije, na zahtjev i besplatno, u bilo kojem trenutku tijekom trajanja ugovora o kreditu, računovodstveni izvještaj u obliku amortizacijske tablice.

U amortizacijskoj tablici naznačene su preostale uplate koje treba izvršiti i razdoblja i uvjeti koji se odnose na plaćanje tih iznosa; tablica sadrži specifikaciju svake uplate pokazujući amortizaciju glavnice, kamate izračunane na temelju stope zaduživanja te, prema potrebi, sve eventualne dodatne troškove; ako kamatna stopa nije fiksna ili kada se dodatni troškovi mogu promijeniti prema ugovoru o kreditu, amortizacijska tablica naznačuje, jasno i sažeto, da će podaci u toj tablici ostati valjani samo do trenutka u kojem se promijeni stopa zaduživanja ili dodatni troškovi u skladu s ugovorom o kreditu;

³ Direktiva Vijeća od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima (SL 1993., L 95, str. 29.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 12., str. 24.)

⁴ Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2008. o ugovorima o potrošačkim kreditima i stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 87/102/EEZ (SL 2008., L 133, str. 66.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 13., str. 58. i ispravak SL 2014., L 283, str. 66.)

[...]

B. Slovačko pravo

8. U skladu s člankom 53. stavkom 1. Občiansky zákonník (Građanski zakonik) nepoštene odredbe u ugovoru sklopljenom s potrošačem nisu valjane.

9. U skladu s člankom 107. tog zakonika:

„1. Pravo na povrat zbog stjecanja bez osnove zastarijeva u roku od dvije godine od trenutka kad zainteresirana osoba sazna za stjecanje bez osnove i otkrije tko je ostvario stjecanje na njezinu štetu.

2. Pravo na povrat zbog stjecanja bez osnove zastarijeva najkasnije u roku od tri godine, a u roku od deset godina u slučaju namjernog stjecanja bez osnove, počevši od dana kad je došlo do stjecanja bez osnove.

[...]

10. Člankom 451. stavkom 2. navedenog zakonika „stjecanje bez osnove” definira se kao „novčana korist stečena pravno neutemeljenim zajmom, zajmom koji se temelji na ništavom pravnom aktu ili zajmom koji se temelji na pravnom razlogu koji je prestao postojati, kao i novčana korist koja potječe iz nepoštenih izvora”.

11. Zákon č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (Zakon br. 129/2010 o potrošačkim kreditima i drugim kreditima i zajmovima koji se odobravaju potrošačima te o izmjenama i dopunama određenih zakona; u daljnjem tekstu: Zakon br. 129/2010), u verziji koja se primjenjuje u glavnom postupku, u slovačko pravo prenosi Direktivu 2008/48.

12. U skladu s člankom 11. stavkom 1. Zakona br. 129/2010, potrošački kredit „smatra se izuzetim od kamata i troškova” ako povezani ugovor ne sadržava elemente koji se zahtijevaju, među ostalim, u članku 9. stavku 2. točkama (a) do (k) tog zakona, ili ne navodi pravilno EKS na štetu potrošača.

III. Činjenice u glavnom postupku, postupak pred Sudom i prethodna pitanja

13. Tijekom 2011. tužitelj u glavnom postupku i kreditna institucija PROFI CREDIT Slovakia s.r.o. sklopili su ugovor o potrošačkom kreditu u iznosu od 1500 eura.

14. Nakon što je vratio cijeli kredit, odnosno 3698,40 eura, pravnik je u veljači 2017. obavijestio tužitelja u glavnom postupku da je odredba ugovora o troškovima odgode nepoštena i da su podaci o EKS-u koji su mu pruženi bili pogrešni.

15. U svibnju 2017. tužitelj u glavnom postupku podnio je tužbu radi povrata troškova koji su, prema njegovom mišljenju, neopravdano naplaćeni. U svoju obranu društvo PROFI CREDIT Slovakia pozvalo se na zastaru prava na pokretanje postupka zainteresirane osobe.

16. Sud koji je uputio zahtjev, kojem je podnesena žalba⁵, smatra da određene okolnosti upućuju na to da predmetni ugovor o kreditu s različitih aspekata može biti protivan pravilima prava Unije koja se primjenjuju u području potrošačkih kredita⁶.

17. Prva je okolnost da je na temelju spornog ugovora društvo PROFİ CREDIT Slovakia od prvog dana ugovornog odnosa moglo naplaćivati troškove u visini od 367,49 eura, kao protučinidbu za mogućnost potrošača da u budućnosti dobije odgodu otplate kredita. Zbog primjene tih troškova, tužitelj u glavnom postupku nije dobio ugovoreni iznos od 1500 eura, nego preostali iznos od 1132,51 eura, odnosno iznos umanjen za 24 %, iako nije bilo sigurno hoće li taj potrošač iskoristiti mogućnost odgode otplate koja se plaća. Sud koji je uputio zahtjev navodi da su navedeni troškovi bili nepošteni i čini se da smatra da ih je zajmodavac naplatio na temelju nepoštene odredbe. Usto, upućuje na presudu Radlinger i Radlingerová⁷ u kojoj je Sud presudio da članak 10. stavak 2. Direktive 2008/48 treba tumačiti na način da ukupni iznos kredita i iznos povlačenja novca obuhvaćaju sve iznose koji su stavljeni na raspolaganje potrošaču. Sud je pojasnio da iz toga treba isključiti iznose koji se isplaćuju zajmodavcu s osnova troškova koji su povezani s predmetnim kreditom i koji nisu u stvarnosti isplaćeni tom potrošaču.

18. Druga je okolnost da je EKS koji se navodi u ugovoru (66,31 %) niži od kamatne stope (70 %), što može biti povezano s činjenicom da EKS nije izračunan na temelju iznosa koji je društvo PROFİ CREDIT Slovakia stvarno isplatilo. Sud koji je uputio zahtjev pojašnjava da se u slovačkom pravu pogrešno navođenje EKS-a kažnjava gubitkom zajmodavčeva prava na plaćanje kamata i troškova povezanih s kreditom.

19. Sud koji je uputio zahtjev također navodi da se slovačkim zakonodavstvom predviđaju dvije vrste rokova zastare za tužbe koje podnose potrošači, odnosno subjektivni rok zastare i objektivni rok zastare.

20. Subjektivni rok zastare traje dvije godine i počinje teći od trenutka kad potrošač sazna za stjecanje bez osnove⁸. Čini se da se taj rok poštovao u ovom slučaju. Naime, tužitelj u glavnom postupku obaviješten je o predmetnoj šteti u veljači 2017. te je podnio tužbu u svibnju 2017.

21. Objektivni rok zastare počinje teći od trenutka kad je stvarno došlo do stjecanja bez osnove i njegovo se trajanje razlikuje⁹: u skladu sa slovačkim zakonodavstvom traje deset godina u slučaju namjernog stjecanja i tri godine ako ne postoji takva namjere¹⁰. Čini se da je taj drugi rok već istekao u ovom slučaju s obzirom na to da je prošlo više od tri godine od plaćanja predmetnih troškova (vjerojatno tijekom 2011.) do podnošenja tužbe tužitelja u glavnom postupku (u svibnju 2017.).

5 U tom se pogledu u zahtjevu za prethodnu odluku ne navodi koja je odluka donesena u prvom stupnju. Međutim, društvo PROFİ CREDIT Slovakia navodi u svojem pisanom očitovanju da je prvostupanjski sud presudio da ugovor o kreditu koji su sklopile stranke u sporu ne sadržava sporazum o EKS-u i da je stoga kredit izuzet od kamata i troškova te je posljedično naložio društvu PROFİ CREDIT Slovakia da potrošaču vrati iznos koji je otplatio pored kredita.

6 Napominjem da se peto i šesto prethodno pitanje odnose na posljedice presuda Suda o tumačenju članka 10. stavka 2. Direktive 2008/48. Ta su pitanja postavljena u kontekstu povreda prava Unije različitih od onih na koje se odnose prva četiri pitanja. Naime, kao što to priznaje sud koji je uputio zahtjev, riječ je o mogućem pravnom razlogu za naknadu troškova koju zahtijeva tužitelj u glavnom postupku, različitom od onog na koji se odnose prva četiri pitanja.

7 Presuda od 21. travnja 2016. (C-377/14, EU:C:2016:283)

8 Vidjeti članak 107. stavak 1. Građanskog zakonika.

9 Vidjeti članak 107. stavak 2. Građanskog zakonika.

10 Napominjem da sud koji je uputio zahtjev navodi da se taj objektivni rok zastare od tri godine primjenjuje u slučaju stjecanja „iz nepažnje“. Međutim, taj kriterij ne nalazi se u članku 107. stavku 2. Građanskog zakonika. Uostalom, taj navod osporava slovačka vlada u svojim pisanim očitovanjima. U svakom slučaju, čini se da je objektivni rok zastare od deset godina iznimka u odnosu na onaj od tri godine, za čiju su primjenu zahtjevi u pogledu stjecatelja bez osnove manje strogi.

22. U tom kontekstu sud koji je uputio zahtjev navodi da su slovački sudovi primjenjivali odredbe o rokovima zastare u korist potrošača. Ti su sudovi „fleksibilno” tumačili namjerno stjecanje bez osnove te su posljedično primjenjivali rok zastare od deset godina. Međutim, taj pristup doveden je u pitanje odlukom koju je 18. listopada 2018. donio Najvyšší súd Slovenskej republiky (Vrhovni sud Slovačke Republike, Slovačka). U skladu s tom odlukom, koja se temelji osobito na analogiji s definicijom „pogreške” iz zákon 300/2005 Z.z., Trestný zákon (slovački Kazneni zakonik)¹¹, tužitelj koji se poziva na posebni objektivni rok zastare od deset godina u odnosu na slučaj „namjernog” stjecanja bez osnove, dužan je dokazati da je zajmodavac stvarno imao namjeru neopravdano se okoristiti na njegovu štetu. U nedostatku takvog dokaza, valja primijeniti opći objektivni rok zastare od tri godine. Međutim, na temelju zákon č. 99/1963 Zb., Občiansky súdny poriadok (Zakon br. 99/1963 o Zakoniku o građanskom postupku), u verziji koja se primjenjuje na činjenice u glavnom postupku, niži sudovi bili su dužni uskladiti se sa sudskom praksom iz odluke od 18. listopada 2018.

23. U tim je okolnostima Krajský súd v Prešove (Okružni sud u Prešovu, Slovačka) odlukom od 12. lipnja 2019., koju je Sud zaprimio 25. lipnja 2019., odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu šest prethodnih pitanja, od kojih prva dva, na koja se odnosi zahtjev Suda¹², glase kako slijedi:

- „1. Treba li članak 47. Povelje Europske unije o temeljnim pravima [(u daljnjem tekstu: Povelja)] i, implicitno, pravo potrošača na djelotvornu sudsku zaštitu tumačiti na način da mu se protivi odredba članka 107. stavka 2. [Građanskog zakonika] o zastari prava potrošača u objektivnom zastarnom roku od tri godine – prema kojem pravo potrošača na povrat pozajmljenog iznosa, koje proizlazi iz nepoštene ugovorne odredbe, zastarijeva i u slučaju u kojem sam potrošač nije u stanju provjeriti nepoštenu ugovornu odredbu te takva zastara nastupa i u situaciji u kojoj potrošač nije bio svjestan nepoštenosti ugovorne odredbe?
2. Ako je pravno pravilo o zastari prava potrošača u objektivnom roku od tri godine, unatoč nedostatku svijesti potrošača, u skladu sa člankom 47. Povelje i načelom djelotvornosti, sud koji je uputio zahtjev u tom slučaju pita:

protivi li se članku 47. Povelje i načelu djelotvornosti nacionalno zakonodavstvo na temelju kojeg je na potrošaču teret dokazivanja pred sudom činjenice da su osobe koje rade za zajmodavca bile svjesne da on povređuje prava potrošača, odnosno da su u predmetnom slučaju bile svjesne da je zajmodavac, time što nije precizno naveo [EKS], povrijedio pravno pravilo, kao i teret dokazivanja činjenice da je, u tom slučaju, zajam beskamatan i da je zajmodavac naplatom kamata ostvario stjecanje bez osnove?”

11 Sud koji je uputio zahtjev smatra da je ta analogija „neprihvatljiva” jer se pravna sredstva kojima raspolažu državni odvjetnik i policijske službe u okviru kaznenog postupka ni u kojem slučaju ne mogu uspoređivati s pravnim sredstvima neobaviještenog potrošača. Međutim, slovačka vlada u svojim pisanim očitovanjima tvrdi da sud koji je uputio zahtjev primjenom te analogije s kaznenim pravom u svojoj odluci od 18. listopada 2018. mijenja cilj koji nastoji postići Najvyšší súd Slovenskej republiky (Vrhovni sud Slovačke Republike), koji nije odrediti tko treba snositi teret dokazivanja, nego definirati pojmove „pogreška” i „namjerna pogreška”.

12 Vidjeti t. 3. ovog mišljenja. Treće, četvrto, peto i šesto prethodno pitanje ne navode se u ovom mišljenju. Radi sveobuhvatnosti, napominjem da se treće i četvrto pitanje odnose na okolnosti koje treba utvrditi tužitelj kako bi se mogao pozvati na objektivni rok zastare od deset godina. Peto i šesto pitanje odnose se na tumačenje sudova države članice, u skladu s pravom Unije, nacionalnog pravnog pravila koje je proglašeno neusklađenim sa zahtjevima koji proizlaze iz članka 10. stavka 2. točaka (h) i (i) Direktive 2008/48, kao i mogućeg izravnog učinka potonje odredbe u okolnostima kao što su one u glavnom postupku.

IV. Analiza

24. Svojim prvim prethodnim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita protivi li se direktivama 93/13 i 2008/48, članku 47. Povelje, kao i načelu djelotvornosti primjena roka zastare od tri godine koji počinje od trenutka kad je ostvareno stjecanje bez osnove, odnosno od trenutka kad su te činidbe izvršene, na tužbu za povrat činidbi izvršenih na temelju odredbe koja je proglašena nepoštenom. Svojim drugim pitanjem taj sud želi znati protivi li se tim pravnim aktima Unije i načelu djelotvornosti primjena roka zastare od deset godina, koji također počinje od trenutka kad je ostvareno stjecanje bez osnove, samo ako potrošač dokaže da je to stjecanje bilo namjerno.

25. Tekst tih dvaju pitanja može izazvati određene dvojbe u pogledu njihove povezanosti, konteksta kojeg su dio i njihova predmeta. Te su dvojbe uostalom u određenoj mjeri prisutne u očitovanjima određenih stranaka koje osporavaju dopuštenost tih pitanja. Stoga ću najprije iznijeti nekoliko uvodnih napomena prije analize navedenih pitanja u pogledu njihove dopuštenosti i osnovanosti.

A. Uvodne napomene o prethodnim pitanjima

1. Povezanost prvih dvaju prethodnih pitanja

26. Valja napomenuti da povezanost prvog i drugog prethodnog pitanja nije vrlo jasna.

27. Sud koji je uputio zahtjev smatra da se drugo pitanje postavlja samo ako je odgovor na prvo pitanje negativan. Naime, smatra da bi trebalo razmotriti drugo pitanje samo ako se pravu Unije ne protivi primjena roka zastare od tri godine, odnosno ako rok zastare za tužbu za povrat koju podnosi potrošač traje tri godine od stjecanja bez osnove.

28. U ovom se slučaju čini da je prošlo više od tri godine od plaćanja predmetnih troškova do podnošenja tužbe tužitelja u glavnom postupku. Osim toga, sud koji je uputio zahtjev navodi da je u načelu nemoguće da tužitelj u glavnom postupku dokaže da je stjecanje bez osnove bilo namjerno i da koristi objektivni rok zastare od deset godina.

29. U tim se okolnostima čini da je objektivni rok zastare od tri godine već istekao. Primjenom tog roka tužba za povrat koju je podnio tužitelj u glavnom postupku *a priori* je zastarjela. To ne bi bio slučaj kad bi se smatralo da se nacionalne odredbe kojima se predviđa objektivni rok zastare od tri godine (prvo pitanje) ili, eventualno, one kojima se, prema mišljenju suda koji je uputio zahtjev, nalaže pretjeran teret dokazivanja što se tiče objektivnog roka zastare od deset godina (drugo pitanje), ne mogu primijeniti na tužitelja u glavnom postupku zbog njihove neusklađenosti s pravom Unije. Iz teksta pitanja zaključujem da, u prvom slučaju, sud koji je uputio zahtjev čini se razmatra o tome da na tužbu koju je podnio tužitelj u glavnom postupku ne primijeni nijedan objektivni roku zastare. Suprotno tomu, u drugom slučaju, tužitelj u glavnom postupku mogao bi se pozvati na rok zastare od deset godina.

30. Stoga ću prvo i drugo prethodno pitanje ispitati redosljedom kojim ih je postavio sud koji je uputio zahtjev.

2. Kontekst prvih dvaju prethodnih pitanja

31. U prva dva pitanja koja je postavio sud koji je uputio zahtjev ne navode se drugi pravni akti Unije osim Povelje. Međutim, iz prikaza obrazloženja zahtjeva za prethodnu odluku, i osobito iz sudske prakse Suda koja se u njemu navodi, proizlazi da taj sud smatra da je ugovor o kreditu koji su sklopile stranke glavnog postupka obuhvaćen područjem primjene direktiva 93/13 i 2008/48 te da se tužba koju je podnio tužitelj u glavnom postupku odnosi na te direktive. U tom smislu, Europska komisija analizira ta dva pitanja s aspekta direktive 93/13, a slovačka vlada s aspekta direktiva 93/13 i 2008/48.

32. Kako bi se ta dva pitanja postavila u njihov kontekst, valja napomenuti da se ona odnose na granice postupovne autonomije država članica u pogledu pravila podnošenja tužbi koje se temelje na povredi odredbi prava Unije u području zaštite potrošača.

33. Međutim, ni Direktivom 93/13 ni Direktivom 2008/48 ne utvrđuju se takva pravila. Na temelju načela postupovne autonomije, na nacionalnom je pravnom poretку svake države članice da uspostavi takva pravila, međutim pod uvjetom da ne budu manje povoljna od onih kojima se uređuju slične situacije na koje se primjenjuje nacionalno pravo (načelo ekvivalentnosti) i da u praksi ne onemogućuju ili pretjerano otežavaju ostvarivanje prava koja potrošačima dodjeljuje pravo Unije (načelo djelotvornosti).

34. Moram pojasniti i da, kao prvo, sud koji je uputio zahtjev ne traži od Suda da pruži pojašnjenja koja bi mu omogućila da odluči o tome poštuje li slovački sustav zastare načelo ekvivalentnosti. U svakom slučaju, ništa ne upućuje na to da je riječ o posebnom sustavu za tužbe koje se temelje na pravu Unije. Stoga nema nikakvog razloga za smatrati da se u ovom slučaju nije poštovalo načelo ekvivalentnosti.

35. Nadalje, što se tiče načela djelotvornosti, iz teksta prethodnih pitanja može se zaključiti da sud koji je uputio zahtjev traži od Suda da odluči o tom načelu isključivo u okviru drugog pitanja. Naime, prvo pitanje ne sadržava nikakvo izričito upućivanje na navedeno načelo. Međutim, sud koji je uputio zahtjev pojašnjava, u uvodnoj rečenici drugog pitanja, da se to pitanje postavlja samo u slučaju ako je objektivni rok zastare od tri godine u skladu s načelom djelotvornosti.

36. U tim okolnostima valja razmotriti razloge koji su naveli sud koji je uputio zahtjev da postavi ta dva pitanja s obzirom na načelo djelotvornosti i članak 47. Povelje.

37. Sud u svojoj novijoj sudskoj praksi u kontekstu postupovne autonomije i Direktive 93/13 više upućuje na načelo ekvivalentnosti i na pravo na djelotvoran pravni lijek¹³ ili rjeđe na djelotvornu sudsku zaštitu¹⁴, nego na načelo ekvivalentnosti i načelo djelotvornosti. Usto, teško je odrediti na koji su način zahtjevi koji proizlaze iz članka 47. Povelje povezani sa zahtjevima koji proizlaze i načela djelotvornosti u kontekstu direktiva u području zaštite potrošača¹⁵.

13 Vidjeti presude od 13. rujna 2018., *Profi Credit Polska* (C-176/17, EU:C:2018:711, t. 57.) i od 3. travnja 2019., *Aqua Med* (C-266/18, EU:C:2019:282, t. 47.). Vidjeti i rješenje od 28. studenoga 2018., *PKO Bank Polski* (C-632/17, EU:C:2018:963, t. 43.).

14 Vidjeti presudu od 31. svibnja 2018., *Sziber* (C-483/16, EU:C:2018:367, t. 35.).

15 Vidjeti moje mišljenje u spojenim predmetima *Raiffeisen Bank i BRD Groupe Société Générale* (C-698/18 i C-699/18, EU:C:2020:181, t. 65. i bilješka 19.). Vidjeti također Szpunar, M., „Quelques aspects procédurux de la protection des consommateurs contre les clauses abusives: le contrôle d’office dans le cadre des procédures accélérées et simplifiées”, u Paschalidis, P. i Wildemeersch, J. (ur.), *L’Europe au présent! Liber amicorum Melchior Wathelet*, Bruylant, Bruxelles, 2018., str. 699.-701.

38. Međutim, time što u svojoj sudskoj praksi upućuje na pravo na djelotvoran pravni lijek, Sud se usredotočio na pitanje dovode li postupovna pravila predviđena nacionalnim pravom, koja se ispituju s obzirom na članak 47. Povelje, do nezanemarive opasnosti da se potrošača odvрати od toga da učinkovito ostvari svoja prava pred sudom pred kojim je prodavatelj robe ili pružatelj usluge pokrenuo postupak¹⁶. Kao što sam to iznio u kontekstu rokova zastare¹⁷, u tom smislu, teško je razlikovati pristup koji se temelji na pravu na djelotvoran pravni lijek ili na sudsku zaštitu od onog koji se temelji na načelu djelotvornosti¹⁸.

39. S obzirom na to, čini mi se da je primjena načela djelotvornosti prikladnija za izazove koje predstavljaju takvi rokovi, uzimajući u obzir činjenicu da sustav zastare treba ocijeniti u cijelosti, onako kako ga je uspostavio nacionalni zakonodavac s obzirom na nepostojanje sekundarnog prava u području zaštite potrošača u pogledu tužbi za povrat činidbi izvršenih na temelju odredbi protivnih prava Unije.

40. Iz razloga koje sam upravo iznio, analizirat ću prvo i drugo prethodno pitanje s aspekta načela djelotvornosti.

3. Predmet navedenih pitanja

41. Čini se da postoji određeno proturječje između teksta prvog i drugog pitanja, u dijelu u kojem se tim pitanjima opisuje tužba na koju se primjenjuju predmetni rokovi zastare.

42. Naime, dok se prvo pitanje izričito odnosi na rok zastare koji se primjenjuje na „potrošačevo pravo na povrat zbog nepoštene odredbe”, drugim pitanjem upućuje se na rok zastare koji se primjenjuje na tužbu koja se temelji na činjenici da zajmodavac nije „precizno” naveo EKS te je time povrijedio pravilo i naplatom kamata ostvario stjecanje bez osnove. Valja istaknuti u tom kontekstu da, s jedne strane, sud koji je uputio zahtjev objašnjava da se za nepravilno navođenje EKS-a zajmodavac kažnjava odvracajućom sankcijom, odnosno, među ostalim, gubitkom prava na *plaćanje troškova*. Iz nacionalnog zakonodavstva proizlazi da isto vrijedi i u pogledu zajmodavčeva prava na *plaćanje kamata*. S druge strane, tužitelj u glavnom postupku traži sankciju u obliku povrata troškova i, kao što na to upućuje tekst drugog pitanja, povrata kamata koje je naplatio zajmodavac.

43. Prvo pitanje moglo bi stoga uputiti na Direktivu 93/13, a drugo pitanje na Direktivu 2008/48.

44. Takvo tumačenje tih dvaju pitanja odražava sadržaj zahtjeva za prethodnu odluku. Naime, u prikazu obrazloženja zahtjeva za prethodnu odluku sud koji je uputio zahtjev navodi da se čini kako, osim nepoštenih troškova, i nepravilan EKS također čini povredu pravila u području dodjele potrošačkog kredita. Taj sud stoga utvrđuje dva razloga iz kojih ugovor o kreditu koji su sklopile stranke glavnog postupka može biti protivan pravilima prava Unije koja se primjenjuju u području potrošačkog kredita¹⁹.

16 Vidjeti presude od 13. rujna 2018., *Profi Credit Polska* (C-176/17, EU:C:2018:711, t. 61.) i od 3. travnja 2019., *Aqua Med* (C-266/18, EU:C:2019:282, t. 54.). Vidjeti i rješenje od 28. studenoga 2018., *PKO Bank Polski* (C-632/17, EU:C:2018:963, t. 45.).

17 Vidjeti moje mišljenje u spojenim predmetima *Raiffeisen Bank i BRD Groupe Société Générale* (C-698/18 i C-699/18, EU:C:2020:181, t. 65. i bilješka 19.).

18 Točno je da je Sud, time što je u jednoj od svojih presuda uputio na djelotvornu sudsku zaštitu, naglasio *inter alia* važnost utvrđivanja utječu li nacionalna pravila neproporcionalno na potrošačevo pravo na djelotvornu sudsku zaštitu. Vidjeti presudu od 31. svibnja 2018., *Sziber* (C-483/16, EU:C:2018:367, t. 51. i 52.). Međutim, valja istaknuti da se upućivanja na sudsku praksu iz te presude uglavnom odnose na sudsku praksu u pogledu načela djelotvornosti, dok je jedini cilj odlomka o neproporcionalnom utjecaju na djelotvornu sudsku zaštitu bio odvagati interese potrošača i dobrog sudovanja.

19 Vidjeti t. 17. i 18. ovog mišljenja.

45. Međutim, čini se da se prva dva prethodna pitanja odnose na rokove zastare koji se primjenjuju na istu tužbu koju je tužitelj u glavnom postupku podnio pred slovački sudovima. Čini se da je ta tužba obuhvaćena sustavom stjecanja bez osnove predviđenim slovačkim pravom i smatram da je u slučajevima na koje se odnose ta dva pitanja razlog zbog kojeg je došlo do stjecanja bez osnove isti. Što se tiče drugog pitanja, valja stoga razmotriti naglašava li se direktivama 93/13 i 2008/48 važnost toga da je stjecanje prodavatelja robe ili pružatelja usluge namjerno. Međutim, ne može se isključiti da u ovom slučaju sporna ugovorna odredba može proizvesti učinke protivne direktivama 93/13 i 2008/48. Iz tog ću razloga oba pitanja analizirati s aspekta tih dviju direktiva.

46. Prethodno ću ispitati dopuštenost prvog i drugog prethodnog pitanja (odjeljak B). Nadalje, kako bih korisno odgovorio na ta pitanja, iznijet ću, kao prvo, opća razmatranja o postupovnoj autonomiji država članica u pogledu zastare tužbi za povrat u kontekstu direktivi u području zaštite potrošača (odjeljak C) te ću, kao drugo, ispitati ta pitanja redosljedom koji je utvrdio sud koji je uputio zahtjev (odjeljci D i E).

B. Dopuštenost

47. Društvo PROFİ CREDIT Slovakia tvrdi da je nepravilnost postupka koji je proveo sud koji je uputio zahtjev kako bi uputio pitanja Sudu u prethodnom postupku, koja se sastoji u tome da to društvo nije imalo mogućnost iznijeti svoj stav o razlozima prekida postupka, dovela do povrede prava stranaka u sporu na pošteno suđenje.

48. Osim toga, osobito prvo i drugo prethodno pitanje zapravo se odnose na tumačenje pravila nacionalnog prava, jer se nijednom odredbom prava Unije ne usklađuju propisi država članica o zastari. Usto, člankom 51. Povelje ograničava se primjena tog instrumenta na situacije u kojima države članice primjenjuju pravo Unije. Konačno, ta pitanja nisu korisna za donošenje odluke u glavnom postupku.

49. Slovačka vlada smatra da, u dijelu u kojem se zahtjev za prethodnu odluku odnosi na prvo pitanje, on ne ispunjava zahtjeve iz članka 94. točke (c) Poslovnika Suda. Naime, u tom pitanju ne navodi se razlog zbog kojeg sud koji je uputio zahtjev ima dvojbe u pogledu usklađenosti općeg objektivnog roka zastare od tri godine s pravom Unije. Osim toga, ako je prvo pitanje nedopušteno, nema nikakvog razloga razmatrati osobito drugo pitanje.

50. Ne slažem se ni s dvojbama koje je iznijelo društvo PROFİ CREDIT Slovakia ni s dvojbama slovačke vlade.

51. Najprije, što se tiče dvojbi društva PROFİ CREDIT Slovakia u pogledu pravilnosti postupka koji je proveo sud koji je uputio zahtjev, Sud nije ovlašten provjeravati je li odluka o upućivanju donesena u skladu s nacionalnim pravilima o organizaciji sudova i o sudskom postupku²⁰.

52. Nadalje, što se tiče dvojbe društva PROFİ CREDIT Slovakia u pogledu prethodnih pitanja koja se ne odnose na pravo Unije. Točno je da se u prva dva pitanja ne navode drugi pravni akti Unije osim Povelje. Međutim, kao što sam to naveo u točkama 31. do 33. ovog mišljenja, cilj tih dvaju pitanja jest dobiti pojašnjenja koja će sudu koji je uputio zahtjev omogućiti da odluči o usklađenosti s direktivama 93/13 i 2008/48 nacionalnih pravila o rokovima zastare utvrđenima na temelju načela postupovne autonomije²¹.

20 Vidjeti osobito presudu od 26. lipnja 2019., Addiko Bank (C-407/18, EU:C:2019:537, t. 37. i navedena sudska praksa).

21 U tom kontekstu napominjem da je tumačenje prema kojem se Povelja primjenjuje i na nacionalne odredbe utvrđene na temelju načela postupovne autonomije potkrijepljeno sudskom praksom u okviru koje Sud više upućuje na pravo na djelotvoran pravni lijek (vidjeti presude od 13. rujna 2018., Profi Credit Polska (C-176/17, EU:C:2018:711, t. 57.) i od 3. travnja 2019., Aqua Med (C-266/18, EU:C:2019:282, t. 47.)) ili na djelotvornu sudsku zaštitu (vidjeti presudu od 31. svibnja 2018., Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, t. 35.)), kako su predviđeni u članku 47. Povelje.

53. Međutim, iz ustaljene sudske prakse Suda proizlazi da je isključivo na nacionalnom sudu pred kojim se vodi postupak i koji mora preuzeti odgovornost za sudsku odluku koja će biti donesena da, uvažavajući posebnosti predmeta, ocijeni nužnost prethodne odluke za donošenje svoje presude i relevantnost pitanja koja postavlja Sudu²².

54. Iz toga slijedi da za pitanja koja postavljaju nacionalni sudovi vrijedi pretpostavka relevantnosti i da Sud može odbiti odlučiti o tim pitanjima samo ako je očito da traženo tumačenje nema nikakve veze s činjeničnim stanjem ili predmetom spora u glavnom postupku, ako je problem hipotetski ili ako Sud ne raspolaze činjeničnim i pravnim elementima potrebnima kako bi mogao dati koristan odgovor na navedena pitanja. Međutim, uzimajući u obzir razmatranja iznesena u točkama 31. do 33. ovog mišljenja, u ovom slučaju ne nameće se takav zaključak.

55. Konačno, što se tiče dvojbe slovačke vlade, iako obrazloženje razloga iz kojih je sud koji je uputio zahtjev postavio svoje prvo pitanje nije primjer jasnoće, ipak omogućava da se shvati problematika na kojoj se temelji to pitanje.

56. Naime, kao što sam to naveo u točki 29. ovog mišljenja, na tužbu koju je podnio tužitelj u glavnom postupku u načelu se primjenjuje objektivni rok zastare od tri godine. Međutim, čini se da je taj rok u ovom slučaju već istekao. Kako ta tužba ne bi zastarjela, treba smatrati da se taj rok ne može primijeniti na tužitelja u glavnom postupku. Takva neprimjenjivost može biti posljedica neusklađenosti navedenog roka s pravom Unije. U tom kontekstu, sud koji je uputio zahtjev navodi da je, u odnosu na rok zastare od deset godina s pomoću kojeg slovački sudovi osiguravaju zaštitu potrošača u skladu sa sudskom praksom proizašlom iz presude Gutiérrez Naranjo i dr.²³, rok od tri godine nepovoljan za potrošača i ograničava njegova prava, ponekad i do toga da ga lišava tih prava. Čini se da sud koji je uputio zahtjev stoga smatra da objektivni rok zastare od tri godine može u praksi onemogućiti ostvarivanje prava koja potrošačima dodjeljuje pravo Unije ili barem da taj rok dovodi do nezanemarive opasnosti da se potrošača odvrti od toga da učinkovito ostvari svoja prava pred nacionalnim sudom.

C. Postupovna autonomija država članica i zastara tužbi za povrat u kontekstu direktivi u području zaštite potrošača

1. Zastara tužbi za povrat

57. Kao što sam to naveo u točki 33. ovog mišljenja, s obzirom na to da zakonodavac Unije nije donio odredbe u pogledu pravila podnošenja tužbi za povrat iznosa naplaćenih na temelju ugovornih odredbi protivnih direktivama 93/13 i 2004/48, na državama članicama je da utvrde takva pravila. Stoga te države članice mogu na takve tužbe primijeniti rokove zastare.

58. Doduše, točno je da je u presudi Gutiérrez Naranjo i dr.²⁴, Sud presudio da sudsko utvrđenje nepoštenosti ugovorne odredbe mora, u načelu, imati za posljedicu ponovnu uspostavu pravne i činjenične situacije potrošača u kojoj bi se nalazio da te odredbe nije bilo. K tomu, smatrao je da obveza nacionalnog suda da izuzme iz primjene nepoštenu ugovornu odredbu kojom se nalaže plaćanje iznosa za koje se uspostavilo da je neosnovano ima, u načelu, odgovarajući restitucijski učinak u odnosu na te iznose.

22 Presuda od 9. srpnja 2020., Raiffeisen Bank i BRD Groupe Société Générale (C-698/18 i C-699/18, EU:C:2020:537, t. 46. i navedena sudska praksa)

23 Presuda od 21. prosinca 2016. (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, t. 75.)

24 Presuda od 21. prosinca 2016. (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, t. 61.)

59. Međutim, u svojem nedavnom mišljenju u spojenim predmetima Raiffeisen Bank i BRD Groupe Société Générale²⁵, iznio sam nekoliko argumenata u korist teze prema kojoj se toj presudi ne protivi to da tužbe za povrat plaćanja izvršenih na temelju nepoštenih odredbi podliježu zastari. U tom pogledu, podsjetit ću samo da se u toj presudi od Suda tražilo da odluči o nacionalnoj sudskoj praksi kojom se vremenski ograničavaju restitucijski učinci, da provede razlikovanje između vremenskog ograničenja učinaka tumačenja pravnog pravila Unije i primjene postupovnog pravila, poput razumnog roka za zastaru²⁶.

60. Isto vrijedi i za druge presude u kojima je Sud smatrao da tužbe za povrat na temelju direktiva 93/13 i 2008/48 mogu podlijegati zastari.

61. To je slučaj s presudom OPR-Finance²⁷. Točno je da je Sud utvrdio da se načelo djelotvornosti protivi uvjetu prema kojem sankciju ništavosti ugovora o kreditu uz obvezu vraćanja glavnice, koja se primjenjuje u slučaju zajmodavčeve povrede obveze predviđene člankom 8. Direktive 2008/48, mora zatražiti potrošač u roku od tri godine. Međutim, to utvrđenje treba tumačiti s obzirom na kontekst spora iz kojeg je proizašao zahtjev za prethodnu odluku u tom predmetu. Naime, u okviru tog spora koji je pokrenut protiv potrošača, sud koji je uputio zahtjev nije mogao po službenoj dužnosti ispitati ništavost ugovora o kreditu te je stoga morao prihvatiti zajmodavčev zahtjev. To je bilo zbog toga što se neusklađenost nacionalnog propisa temeljila na zabrani da se po službenoj dužnosti ispita poštovanje obveze predviđene u članku 8. Direktive 2008/48²⁸.

62. Isto vrijedi i za presudu Cofidis²⁹, u kojoj je u kontekstu Direktive 93/13 Sud presudio da je postupovna odredba kojom se nacionalnom sudu zabranjuje da po isteku prekluzivnog roka po službenoj dužnosti ili povodom prigovora potrošača ispita nepoštenost odredbe čije izvršenje traži prodavatelj robe ili pružatelj usluga takva da u sporovima u kojima su potrošači tuženici pretjerano otežava primjenu zaštite koja im se tom direktivom nastoji pružiti.

63. Što se tiče slovačkih propisa, kako ih je naveo sud koji je uputio zahtjev u ovom predmetu, ništa ne upućuje na to da istek objektivnih rokova zastare zabranjuje da se po službenoj dužnosti ispita nepravilno navođenje EKS-a, po čemu se ovaj zahtjev za prethodnu odluku razlikuje od onog u kojem je donesena presuda OPR-Finance³⁰. U skladu s člankom 11. stavkom 1. Zakona br. 129/2010, čini se da se takvo navođenje automatski sankcionira izuzećem od kamata i troškova.

64. Osim toga, iz tog propisa ne proizlazi da istek tih objektivnih rokova zastare zabranjuje nacionalnom sudu da po službenoj dužnosti ispita nepoštenost ugovornih odredbi, po čemu se ovaj zahtjev za prethodnu odluku također razlikuje od onog u kojem je donesena presuda Cofidis³¹. Naime, u skladu s člankom 53. stavkom 1. Građanskog zakonika nepoštene odredbe u ugovoru sklopljenom s potrošačem nisu valjane. Komisija shvaća tu odredbu na način da je riječ o apsolutnoj ništavosti i da u skladu sa slovačkom pravnom teorijom sud uzima u obzir takvu ništavost čak i ako ne postoji zahtjev stranaka ni ikakvo vremensko ograničenje. U svakom slučaju, napominjem da se članak 107. Građanskog zakonika ne odnosi na tužbe za utvrđenje nepoštenosti ugovornih odredbi, nego samo na tužbe za povrat koje su obuhvaćene sustavom stjecanja bez osnove.

25 C-698/18 i C-699/18, EU:C:2020:181, t. 76. i 77.

26 Vidjeti u tom smislu i presudu od 9. srpnja 2020., Raiffeisen Bank i BRD Groupe Société Générale (C-698/18 i C-699/18, EU:C:2020:537, t. 56).

27 Presuda od 5. ožujka 2020. (C-679/18, EU:C:2020:167, t. 36.)

28 Osim toga, nezavisna odvjetnica J. Kokott smatrala je u svojem mišljenju u spojenim predmetima Cofidis i OPR-Finance (C-616/18 i C-679/18, EU:C:2019:975, t. 62. do 70.), da nacionalni prekluzivni rok može biti u skladu s načelom djelotvornosti.

29 Presuda od 21. studenoga 2002. (C-473/00, EU:C:2002:705, t. 36.)

30 Presuda od 5. ožujka 2020. (C-679/18, EU:C:2020:167, t. 36.)

31 Presuda od 21. studenoga 2002. (C-473/00, EU:C:2002:705)

2. Granice postupovne autonomije država članica

65. Činjenica da države članice na tužbe za povrat mogu primijeniti rokove zastare ne znači da je njihov manevarski prostor u tom pogledu neograničen. Sustav zastare treba poštovati zahtjeve koji proizlaze iz načela djelotvornosti. Sudska praksa Suda pruža nekoliko pojašnjenja u pogledu poštovanja tog načela što se tiče zastare tužbi u području zaštite potrošača. Budući da sam nedavno imao priliku analizirati tu sudsku praksu u kontekstu sličnom onom u ovom predmetu³², iznijet ću samo sažetak zaključaka koji se iz toga mogu izvesti.

66. Ispitujući usklađenost nacionalnih odredbi s načelom djelotvornosti, valja, ovisno o slučaju, uzeti u obzir načela na kojima se temelji nacionalni pravosudni sustav, kao što su zaštita prava obrane, načelo pravne sigurnosti i dobro odvijanje postupka. Od potrošača se tako može zahtijevati određeni oprez u pogledu zaštite njegovih interesa a da se ne povrijedi načelo djelotvornosti. U tom smislu, određivanje razumnih prekluzivnih rokova za pokretanje postupka u interesu pravne sigurnosti ne može u praksi onemogućavati ili pretjerano otežavati ostvarivanje prava koja dodjeljuje pravni poredak Unije. S druge strane, rok se ne može smatrati razumnim rokom ako dovodi do nezanemarive opasnosti da se potrošača odvraća od toga da učinkovito ostvari svoja prava pred sudom pred kojim je prodavatelj robe ili pružatelj usluge pokrenuo postupak. Drugim riječima, razumni rok treba biti stvarno dovoljan kako bi potrošaču omogućio da pripremi i podnese djelotvoran pravni lijek³³.

67. Nadalje, razumnost roka i, prema tome, njegova usklađenost s načelom djelotvornosti, ne može se utvrditi isključivo s obzirom na njegovo trajanje. Važno je uzeti u obzir sva pravila o tom roku, a osobito događaj zbog kojeg on počinje teći³⁴.

68. Konačno, smatrat će se da rok zastare, razmatran zajedno sa svim relevantnim pravilima, poštuje načelo djelotvornosti ako je prilagođen osobitosti predmetnog područja kako se ne bi u potpunosti smanjila puna djelotvornost relevantnih odredbi prava Unije.

69. Prethodna pitanja valja analizirati s obzirom na ta pojašnjenja u sudskoj praksi. Konkretnije, riječ je o tome da se utvrdi mogu li se rokovi zastare predviđeni slovačkim pravom smatrati razumnima u smislu sudske prakse Suda.

D. Prvo prethodno pitanje

70. Iz objašnjenja suda koji je uputio zahtjev proizlazi da objektivni rok zastare od tri godine počinje teći od trenutka kad je stvarno došlo do stjecanja bez osnove. Iz toga zaključujem da je plaćanje koje je izvršio potrošač u namjeri da ispuni ugovor događaj zbog kojeg taj rok počinje teći. Stoga navedeni rok treba izračunati zasebno za svako plaćanje koje je izvršio potrošač tijekom ispunjavanja ugovora³⁵.

71. Međutim, ugovori o kreditu, poput onog koji su sklopile stranke glavnog postupka, u načelu se izvršavaju tijekom duljih razdoblja. Gospodarska funkcija ugovorâ o kreditu sastoji se u biti, *inter alia*, u trenutačnom pružanju određenog iznosa koji potom, uvećan za troškove i kamate, dužnik postupno vraća.

32 Vidjeti moje mišljenje u spojenim predmetima Raiffeisen Bank i BRD Groupe Soci t  G n rale (C-698/18 i C-699/18, EU:C:2020:181, t. 67. do 69.). Vidjeti također t. 37. i 38. ovog mišljenja.

33 Vidjeti također u tom smislu presudu od 9. srpnja 2020., Raiffeisen Bank i BRD Groupe Soci t  G n rale (C-698/18 i C-699/18, EU:C:2020:537, t. 62.).

34 Vidjeti u tom smislu i presudu od 9. srpnja 2020., Raiffeisen Bank i BRD Groupe Soci t  G n rale (C-698/18 i C-699/18, EU:C:2020:537, t. 61.).

35 Po toj se okolnosti zahtjev za prethodnu odluku o ovom predmetu razlikuje od onog u predmetu u kojem sam iznio svoje mišljenje. Vidjeti moje mišljenje u spojenim predmetima Raiffeisen Bank i BRD Groupe Soci t  G n rale (C-698/18 i C-699/18, EU:C:2020:181).

72. U tom kontekstu, ako je događaj zbog kojeg rok zastare od tri godine počinje teći svako plaćanje koje izvrši dužnik, moguće je da u okviru ugovora koji se izvršava tijekom razdoblja duljeg od tri godine određene tužbe tog dužnika zastare prije prestanka ugovora³⁶. To tim više vrijedi za tužbe koje se odnose na plaćanja izvršena neposredno nakon sklapanja ugovora, što može potaknuti prodavatelje robe ili pružatelje usluga da „ubrzaju” većinu plaćanja koja moraju izvršiti njihovi klijenti.

73. U tim okolnostima, na temelju sustava zastare potrošačima se može sustavno uskraćivati mogućnost da traže povrat plaćanja izvršenih na temelju ugovornih odredbi protivnih direktivama u području zaštite potrošača prije prestanka predmetnog ugovora. Naime, ne može se isključiti da bi potrošač, koji nije u potpunosti upoznat s neusklađenošću ugovora s pravom Unije i koji ima bojazan od mogućnosti da prodavatelj robe ili pružatelj usluge podnese tužbu protiv njega, bio sklon ispuniti svoje ugovorne obveze. U tim okolnostima nije neuobičajeno da se potrošač raspita kod odvjetnika ili pravnog savjetnika o takvoj neusklađenosti nakon prestanka ugovora. To je osobito slučaj za ugovore koji se izvršavaju tijekom mnogo godina, što nije dovoljno dugo razdoblje da bi se od potrošača moglo zahtijevati da se, uz određeni oprez u pogledu zaštite svojih interesa, raspita o takvoj neusklađenosti.

74. S obzirom na prethodno navedeno, valja utvrditi da se načelu djelotvornosti protivi nacionalni propis ili njegovo tumačenje kojim se predviđa da rok zastare od tri godine – koji se primjenjuje na tužbe za povrat na temelju ugovornih odredbi koje su proglašene nepoštenima u smislu Direktive 93/13 i/ili ugovornih odredbi protivnih zahtjevima iz Direktive 2008/48 – počinje teći od trenutka kad je stvarno došlo do stjecanja bez osnove.

75. Uzimajući u obzir odgovor na prvo pitanje, nije potrebno odgovoriti na drugo pitanje, koje je postavljeno samo u slučaju negativnog odgovora na prvo pitanje. Nastavit ću ipak svoje ispitivanje za slučaj da se Sud ne složi s mojom analizom prvog pitanja.

E. Drugo prethodno pitanje

1. Uvodne napomene o drugom prethodnom pitanju

76. Kako bi se problem istaknut u drugom pitanju stavio u odgovarajući kontekst, valja podsjetiti da se na temelju slovačkog prava, za razliku od objektivnog roka zastare od tri godine, rok od deset godina primjenjuje samo ako se dokaže da je stjecanje bez osnove bilo namjerno. Stoga se čini da nije riječ o općem roku zastare koji se u načelu primjenjuje, nego o posebnom roku.

77. Polazeći od te pretpostavke, slovačka vlada tvrdi da drugo pitanje, koje je postavljeno samo u slučaju ako se presudi da je opći objektivni rok zastare od tri godine u skladu sa zahtjevima prava Unije, nije relevantno jer poseban rok zastare od deset godina pruža dodatnu prednost koja u teoriji možda uopće ne postoji. U svakom slučaju, prema mišljenju slovačke vlade, pravu Unije ne protivi se nacionalni propis kojim se takva korist uvjetuje time da potrošač dokaže da je stjecanje bez osnove bilo namjerno. Osim toga, to utvrđenje ne može se dovesti u pitanje presudom CA Consumer Finance³⁷, koju navodi sud koji je uputio zahtjev, s obzirom na to da se situacija na temelju koje je donesena ta presuda ne može usporediti s onom u ovom predmetu.

³⁶ Vidjeti u tom smislu što se tiče posljedica utvrđenja prema kojem rok zastare koji se primjenjuje na tužbe obuhvaćene sustavom stjecanja počinje teći od trenutka kad je potrošač izvršio plaćanje, Łętowska, E., *Kwalifikacje prawne w sprawach o sanację kredytów frankowych - da mihi factum dabo tibi ius. Stanowisko prof. Ewy Łętowskiej dla Forum Konsumentckiego przy RPO* (Obrazloženo mišljenje za Forum potrošača koji djeluje pri poljskom pučkom pravobranitelju), https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Prof._Ewa_Łętowska_Kwalifikacje_prawne_w_sprawach_o_sanację_kredytów_frankowych_da_mihi_final_29.06.20.pdf, str. 17. i 18.

³⁷ Presuda od 18. prosinca 2014. (C-449/13, EU:C:2014:2464)

78. Komisija pak tvrdi da je situacija u kojoj potrošač mora dokazati namjernu pogrešku zajmodavca kako bi objektivni rok zastare od deset godina bio primjenjiv protivna pravu Unije u području zaštite potrošača.

79. Najprije tvrdi da je odredba nepoštena u smislu članka 3. stavka 1. Direktive 93/13 ako se o njoj nisu vodili pojedinačni pregovori i da u suprotnosti s uvjetom o dobroj vjeri dovodi do znatnije neravnoteže na štetu potrošača. Komisija iz te odredbe zaključuje da je zajmodavac jedini odgovoran za postojanje nepoštenih ugovorne odredbe i da postojanje te odredbe pretpostavlja da taj zajmodavac nije postupao u dobroj vjeri.

80. Nadalje, upućivanjem na presudu Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen³⁸, Komisija navodi da je određivanjem potrošaču uvjetâ primjene roka zastare duljeg od roka od tri godine protivno onomu što je presudio Sud, odnosno tomu da, s obzirom na prirodu i važnost javnog interesa na kojem se temelji zaštita koja se Direktivom 93/13 osigurava potrošačima, njezin članak 6. treba smatrati pravnim pravilom ekvivalentnim nacionalnim pravilima koja u okviru nacionalnog pravnog poretka imaju status pravnih pravila javnog poretka.

81. Konačno, za razliku od slovačke vlade, Komisija smatra da je presuda CA Consumer Finance³⁹ relevantna u kontekstu ovog predmeta.

82. Stoga sud koji je uputio zahtjev ima dvojbe u pogledu odgovora na drugo pitanje s obzirom na tri teme o kojima raspravljaju stranke: uloga namjere u sustavima uspostavljenima direktivama 93/13 i 2008/48, supostojanje objektivnih rokova zastare u slovačkom pravu i relevantnost presude CA Consumer Finance⁴⁰.

2. Uloga namjere u sustavima uspostavljenima direktivama 93/13 i 2008/48

83. Čini se da se Komisijini argumenti u kojima se poziva na članak 3. stavak 1. Direktive 93/13 temelje na tumačenju te direktive prema kojem u sustavu koji je njome uspostavljen postojanje nepoštenih ugovorne odredbe pretpostavlja namjernu pogrešku prodavatelja robe ili pružatelja usluge koji je tu odredbu unio u ugovor sklopljen s potrošačem.

84. Točno je da se u članku 3. stavku 1. Direktive 93/13 nalazi kriterij koji se odnosi na dobru vjeru (ili više na njezino nepostojanje). Međutim, taj kriterij uopće se ne koristi kako bi se odrazili psihološki aspekti koji prate sklapanje ugovora. Naime, tom odredbom upućuje se na navedeni kriterij kako bi se opisao rezultat do kojeg ugovorna odredba treba dovesti da bi se smatrala nepoštenom. U skladu s tekstom navedene odredbe, takva odredba treba u suprotnosti s uvjetom o dobroj vjeri dovesti do znatnije neravnoteže.

38 Presuda od 17. svibnja 2018. (C-147/16, EU:C:2018:320)

39 Presudu od 18. prosinca 2014. (C-449/13, EU:C:2014:2464, t. 32.)

40 Presuda od 18. prosinca 2014. (C-449/13, EU:C:2014:2464)

85. Stoga nije riječ o subjektivnom kriteriju, nego o objektivnom kriteriju⁴¹. To tumačenje odgovara uvodnoj izjavi 16. Direktive 93/13 u kojoj se naglašavaju objektivni elementi ocjene uvjeta o dobroj vjeri⁴². Slično tomu, Sud je više puta presudio da, što se tiče tog uvjeta, nacionalni sud mora provjeriti je li prodavatelj robe ili pružatelj usluga, pod uvjetom da je na pošten i pravedan način poslovao s potrošačem, mogao razumno očekivati da će potonji potrošač prihvatiti takvu odredbu nakon pojedinačnih pregovora⁴³.

86. Točno je i da se člankom 3. stavkom 1. Direktive 93/13 predviđa da se o svakoj nepoštenoj odredbi nisu vodili pojedinačni pregovori. Iz toga slijedi da su uključivanje nepoštenih odredbi u ugovor i sadržaj te odredbe izvan nadzora potrošača. Točno je da se može tvrditi da ta dva elementa, s druge strane, podliježu isključivom nadzoru prodavatelja robe ili pružatelja usluge. Međutim, iz toga se ne može zaključiti da se tom direktivom zahtijeva da je prodavatelj robe ili pružatelj usluge namjerno unio nepoštenu odredbu u ugovor sklopljen s potrošačem ili da se njome uvodi takva pretpostavka.

87. U sustavu uspostavljenom Direktivom 93/13 nije relevantna namjera unošenja nepoštenih odredbi u ugovor ili dovođenja do znatnije neravnoteže na štetu potrošača. Takvim sustavom jača se zaštita potrošača jer se njime isključuje sama mogućnost pokretanja rasprave o tome je li prodavatelj robe ili pružatelj usluge postupio protupravno za potrebe članka 6. te direktive ili, eventualno, je li uspio oboriti pretpostavku utvrđenu tom direktivom⁴⁴. Naime, odgovornost prodavatelja robe ili pružatelja usluge treba kvalificirati kao objektivnu odgovornost samo zbog činjenice da se koristio nepoštenom odredbom.

88. Usto, čak i pod pretpostavkom da se sustav uspostavljen Direktivom 93/13 temelji na ideji da nepoštenost ugovorne odredbe ovisi o namjernoj pogrešci prodavatelja robe ili pružatelja usluge, takva pogreška u smislu te direktive ne bi nužno odgovarala pojmu „namjerna pogreška” u smislu prava države članice. Stoga postojanje nepoštenih odredbi u smislu navedene direktive ne znači nužno da su ispunjeni uvjeti koji omogućuju primjenu objektivnog roka zastare od deset godina i koji su predviđeni slovačkim pravom.

89. Isto vrijedi i što se tiče članka 10. stavka 2. Direktive 2008/48 prema kojem je pogrešno navođenje EKS-a protivno toj odredbi, pri čemu namjera prodavatelja robe ili pružatelja usluge ne može utjecati na njegova prava ili prava potrošača.

90. Slijedom toga, sustav uspostavljen Direktivom 93/13 ne temelji se na ideji da je svaka nepoštena odredba rezultat namjernog ili protupravnog postupanja prodavatelja robe ili pružatelja usluge. Stoga se tom direktivom ne zahtijeva da se potrošač može pozvati na poseban rok zastare koji se primjenjuje u slučaju namjernog stjecanja bez osnove. Isto vrijedi i u pogledu sustava uspostavljenog Direktivom 2008/48 i nepravilnog navođenja EKS-a.

41 Vidjeti također Mikłaszewicz, P., „Komentarz do art. 385¹ k.c.”, u Osajda, K. (ur.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Legalis, Varsovie, 2020. (26. izd.), komentar na članak 385.¹ poljskog Građanskog zakonika, t. 10., u kojem se navodi da je riječ o „povredi dobre vjere” u objektivnom smislu.

42 U toj se uvodnoj izjavi među ostalim navodi da se procjena nepoštenosti odredbi koja se provodi u skladu s odabranim općim kriterijima, posebno u prodaji ili pružanju javnih usluga gdje se usluge pružaju kolektivno čime se u obzir uzima čimbenik solidarnosti među korisnicima, mora upotpuniti tako da se najprije općenito ocijene različiti uključeni interesi i s obzirom na da to predstavlja uvjet o dobroj vjeri.

43 Vidjeti nedavnu presudu od 3. listopada 2019., Kiss i CIB Bank (C-621/17, EU:C:2019:820, t. 50.).

44 Točno je da se nacionalnim sustavom stjecanja bez osnove može pridati važnost činjenici da su potrošač ili prodavatelj robe odnosno pružatelj usluge svjesni da ne postoji osnova za plaćanja koja je izvršio taj potrošač. Konkretnije, takvim sustavom može se predvidjeti da osoba koja je ostvarila stjecanje ne vrati plaćanja koja je izvršila osoba koja je bila svjesna da ne postoji osnova za ta plaćanja. Međutim, valjalo bi ispitati je li taj sustav u skladu s direktivama 93/13 i 2008/48 kao i s njihovim korisnim učinkom. O problemu svijesti ugovornih strana u kontekstu nepoštenih odredbi vidjeti Łętowska, E., *Kwalifikacje prawne w sprawach o sanację kredytów frankowych - da mihi factum dabo tibi ius. Stanowisko prof. Ewy Łętowskiej dla Forum Konsumentckiego przy RPO* (Obrazloženo mišljenje za Forum potrošača koji djeluje pri poljskom pučkom pravobraniteljstvu), https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Prof._Ewa_Łętowska_Kwalifikacje_prawne_w_sprawach_o_sanację_kredytów_frankowych_da_mihi_final_29.06.20.pdf, str. 17. U svakom slučaju ta

problematika nije prisutna u ovom predmetu, osobito ako se drugo prethodno pitanje analizira samo ako se presudi da je objektivni rok zastare od tri godine u skladu s tim direktivama.

3. *Supostojanje rokova zastare*

91. Slovačka vlada i Komisija naglašavaju činjenicu da je objektivni rok zastare od deset godina dodatni rok u odnosu na rok od tri godine. Ne slažu se u pogledu posljedica supostojanja tih rokova na usklađenost duljeg roka s pravom Unije.

92. Pod pretpostavkom da opći rok zastare od tri godine, razmatran samostalno, u praksi ne onemogućuje niti pretjerano otežava ostvarivanje prava koja potrošačima dodjeljuje pravo Unije⁴⁵, teško je utvrditi da poseban rok zastare od deset godina, koji je dodatan rok uz onaj od tri godine, ne poštuje zahtjeve koji se utvrđuju načelom djelotvornosti.

93. Naime, svaki slučaj u kojem se postavlja pitanje poštuje li se nacionalnom odredbom načelo djelotvornosti treba analizirati uzimajući u obzir položaj te odredbe u cjelokupnom postupku, tijekom postupka i njegove osobitosti pred različitim nacionalnim sudovima. U okviru nadzora poštovanja tog načela valja uzeti u obzir sva pravila koja se odnose na rok zastare⁴⁶. U skladu s tim rasuđivanjem, u okviru tog nadzora ne može se zanemariti činjenica da je riječ o dodatnom roku zastare uz opći rok zastare čija je usklađenost s načelom djelotvornosti provjerena.

94. Osim toga, suprotno onomu što tvrdi Komisija, priroda i važnost javnog interesa na kojem se temelji zaštita koja se Direktivom 93/13 osigurava potrošačima ne mogu dovesti u pitanje razmatranje prema kojem je malo vjerojatno da se posebnim rokom zastare od deset godina, koji je dodatan rok uz onaj od tri godine koji je u skladu s načelom djelotvornosti, ne poštuju zahtjevi koji se utvrđuju tim načelom. Iako namjera prodavatelja robe ili pružatelja usluge u pogledu njegova stjecanja nije relevantna sa stajališta prava Unije⁴⁷, valja navesti da se pravom Unije ne zahtijeva, što se tiče namjernog stjecanja, da se potrošač mora moći pozvati na poseban rok zastare koji je dulji od općeg roka zastare.

4. *Relevantnost presude CA Consumer Finance*

95. U presudi CA Consumer Finance⁴⁸ Sud je presudio da se Direktivi 2008/48 protivi nacionalni propis prema kojem je teret dokazivanja neispunjenja obveza iz njezinih članaka 5. i 8. (pružanje informacija prije sklapanja ugovora i procjena kreditne sposobnosti potrošača) na potrošaču zato što se takvim propisom ugrožava načelo djelotvornosti. Naime, Sud je napomenuo, s jedne strane, da potrošač nema na raspolaganju sredstva kojima bi dokazao da zajmodavac nije ispunio te obveze. S druge strane, naveo je da je djelotvornost izvršavanja prava iz te direktive osigurana nacionalnim pravilom prema kojem je zajmodavac načelno dužan na sudu dokazati da su navedene obveze valjano ispunjene⁴⁹.

96. Najprije trebam napomenuti da je u presudi CA Consumer Finance⁵⁰ kontekst u kojem se postavilo pravno pitanje tereta dokazivanja bio različit od konteksta ovog predmeta. Kao u presudi OPR-Finance⁵¹, koja je ukratko analizirana u točki 61. ovog mišljenja, riječ je bila o tužbi koju je podnio prodavatelj robe ili pružatelj usluge protiv potrošača.

45 Vidjeti t. 70. do 74. ovog mišljenja.

46 Vidjeti i t. 67. ovog mišljenja.

47 Vidjeti t. 83. do 90. ovog mišljenja.

48 Presuda od 18. prosinca 2014. (C-449/13, EU:C:2014:2464)

49 Presuda od 18. prosinca 2014., CA Consumer Finance (C-449/13, EU:C:2014:2464, t. 27. i 28.)

50 Presuda od 18. prosinca 2014. (C-449/13, EU:C:2014:2464)

51 Presuda od 5. ožujka 2020. (C-679/18, EU:C:2020:167, t. 36.)

97. Nadalje, pravno pitanje tereta dokazivanja koje je predmet te presude odnosilo se na propuste prodavatelja robe ili pružatelja usluge koji su mogli biti temelj za tužbu potrošača ili za prigovor koji bi nacionalni sud istaknuo po službenoj dužnosti. Suprotno tomu, namjerno postupanje prodavatelja robe ili pružatelja usluge nije relevantno u sustavima uspostavljenima direktivama 93/13 i 2008/48 jer se potonja direktiva odnosi na nepravilno navođenje EKS-a.

98. U slučaju da Sud smatra da objektivni rok zastare od tri godine, poput onoga koji je predmet prvog pitanja, ne predstavlja problem sa stajališta načela djelotvornosti u okolnostima poput onih u ovom predmetu, predlažem da se općenito utvrdi da se tom načelu ne protivi ni objektivni rok zastare od deset godina, koji je dodatan rok uz onaj od tri godine, poput roka koji je predmet drugog pitanja.

99. S obzirom na navedeno, ne dovodeći u pitanje prethodne dodatne napomene u pogledu drugog pitanja, zadržat ću stajalište koje sam iznio u točki 74. ovog mišljenja.

V. Zaključak

100. S obzirom na prethodna razmatranja, predlažem Sudu da na prvo i drugo prethodno pitanje koja je postavio Krajský súd v Prešove (Okružni sud u Prešovu, Slovačka), odgovori kako slijedi:

Načelu djelotvornosti protivi se nacionalni propis ili njegovo tumačenje kojim se predviđa da rok zastare od tri godine – koji se primjenjuje na tužbe za povrat na temelju ugovornih odredbi koje su proglašene nepoštenima u smislu Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima i/ili ugovornih odredbi protivnih zahtjevima iz Direktive 2008/48/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2008. o ugovorima o potrošačkim kreditima i stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 87/102/EEZ – počinje teći od trenutka kad je stvarno došlo do stjecanja bez osnove.